

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

MÃ THỊ TUYẾT TRINH

**VĂN HỌC DÂN TỘC THIỂU SỐ MIỀN NÚI PHÍA BẮC
TRONG ĐỜI SỐNG LÝ LUẬN PHÊ BÌNH VĂN HỌC
VIỆT NAM HIỆN ĐẠI TỪ 1986 ĐẾN NAY**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2019

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

MÃ THỊ TUYẾT TRINH

**VĂN HỌC DÂN TỘC THIỂU SỐ MIỀN NÚI PHÍA BẮC
TRONG ĐỜI SỐNG LÝ LUẬN PHÊ BÌNH VĂN HỌC
VIỆT NAM HIỆN ĐẠI TỪ 1986 ĐẾN NAY**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Cán bộ hướng dẫn khoa học: TS. Trần Thị Ngọc Anh

THÁI NGUYÊN - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu khoa học độc lập của riêng tôi. Các số liệu sử dụng phân tích trong luận văn có nguồn gốc rõ ràng, đã công bố theo đúng quy định. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn do tôi tự tìm hiểu, phân tích một cách trung thực, khách quan và phù hợp với thực tiễn của Việt Nam. Các kết quả này chưa từng được công bố trong bất kỳ nghiên cứu nào khác.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2019

Người cam đoan

Mã Thị Tuyết Trinh

LỜI CẢM ƠN

Luận văn là một phần kết quả nghiên cứu của dự án “*Những vấn đề cấp bách về bảo tồn và phát huy các giá trị văn học cổ truyền dân tộc thiểu số Việt Nam trong bối cảnh hội nhập và phát triển*” (Ủy ban Dân tộc là cơ quan chủ quản, Viện NCKH và NVMN là cơ quan chủ trì, TS Trần Thị Ngọc Anh chủ nhiệm), mã số CTDT.30.17/16-20.

Tôi xin chân thành bày tỏ lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc tới **TS. Trần Thị Ngọc Anh** - người đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ tôi về tri thức, phương pháp và kinh nghiệm nghiên cứu trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Xin chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu, quý thầy cô khoa Ngữ văn, Phòng Đào tạo Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu tại trường.

Tôi cũng xin được bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới người thân, đồng nghiệp, bạn bè đã động viên, quan tâm chia sẻ và tạo mọi điều kiện giúp đỡ tôi hoàn thành tốt khóa học này.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2019

Tác giả luận văn

Mã Thị Tuyết Trinh

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	5
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.....	5
5. Phương pháp nghiên cứu	6
6. Đóng góp của đề tài	7
7. Cấu trúc đề tài	8
NỘI DUNG	9
Chương 1: NHỮNG VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CHUNG	9
1.1. Những vấn đề lý luận chung về văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại.....	9
1.1.1. Khái niệm văn học dân tộc thiểu số.....	9
1.1.2. Khái quát về văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại.....	10
1.2.3. Văn học dân tộc thiểu số miền núi phía Bắc trong dòng chảy của văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại.....	14
1.2. Lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại.....	18
1.2.1. Khái niệm lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số.....	18
1.2.2. Lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại khu vực miền núi phía Bắc từ năm 1986 đến nay	19
Tiểu kết chương 1	24
Chương 2: MỘT SỐ KHUYNH HƯỚNG NGHIÊN CỨU VĂN HỌC DÂN TỘC THIỂU SỐ MIỀN NÚI PHÍA BẮC TỪ 1986 ĐẾN NAY	25
2.1. Văn học DTTS miền núi phía Bắc - Những nghiên cứu dưới góc nhìn văn hóa	26
2.1.1. Nghiên cứu khai thác bản sắc văn hóa thông qua phong tục, tập quán đặc sắc.....	30
2.1.2. Nghiên cứu khai thác các giá trị văn học cổ truyền qua các làn điệu, câu ca... 36	
2.1.3. Nghiên cứu khai thác các giá trị biểu tượng văn hóa truyền thống.....	39
2.2. Văn học DTTS miền núi phía Bắc - Những nghiên cứu dưới góc độ bản thể nghệ thuật.....	41

2.2.1. Nghiên cứu khai thác các giá trị nội dung	43
2.2.2. Nghiên cứu khai thác các giá trị hình thức nghệ thuật	47
2.3. Văn học dân tộc thiểu số miền núi phía Bắc - những nghiên nhìn từ góc độ tổng thuật	55
2.3.1. Tổng kết các giá trị đặc sắc thông qua nội dung và nghệ thuật của văn học DTTS miền núi phía Bắc	56
2.3.2. Phục dựng lại quá trình phát triển, tổng kết những thành tựu của văn học DTTS miền núi phía Bắc	60
2.3.3. Khái quát chặng đường phát triển của văn học thông qua các thể loại tiêu biểu của một số địa phương miền núi phía Bắc.....	63
Tiểu kết chương 2	68
Chương 3: KHẢ NĂNG VÀ THÁCH THỨC CỦA LÝ LUẬN PHÊ BÌNH VỀ VĂN HỌC DÂN TỘC THIỂU SỐ MIỀN NÚI PHÍA BẮC TRONG BỐI CẢNH HỘI NHẬP VÀ PHÁT TRIỂN.....	69
3.1. Khả năng	70
3.1.1. Thời kỳ đổi mới đất nước tạo ra những thời cơ thuận lợi cho nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc	70
3.1.2. Sự quan tâm của Đảng và Nhà nước	74
3.1.3. Nhu cầu thưởng thức văn học nghệ thuật DTTS của đồng bào miền núi phía Bắc tăng cao thúc đẩy lý luận, phê bình phát triển.....	79
3.2. Thách thức	82
3.2.1. Những mặt trái của nền kinh tế thị trường trong thời kỳ đổi mới tác động đến nghiên cứu, lý luận về văn học DTTS miền núi phía Bắc	82
3.2.2. Sự phát triển mất cân đối giữa các hướng nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số miền núi phía Bắc	83
3.3. Một số kiến nghị phát triển nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc trong bối cảnh hội nhập và phát triển	90
Tiểu kết chương 3	95
KẾT LUẬN.....	96
TÀI LIỆU THAM KHẢO	99

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Trong bối cảnh hội nhập và phát triển đang là xu thế diễn ra trên toàn cầu hiện nay, mỗi dân tộc, quốc gia đều cần đẩy mạnh lưu giữ và phát huy các nét đẹp văn hóa truyền thống của dân tộc mình. Trong đó, Việt Nam cũng không nằm ngoài vòng xoáy của thời kì mở cửa hội nhập và phát triển. Một trong những vấn đề được quan tâm hàng đầu hiện nay là đẩy mạnh phát triển và lưu giữ những nét đẹp văn hóa, những thành tựu của văn học dân tộc thiểu số Việt Nam. Bởi lẽ, văn học là một bộ phận quan trọng trong đời sống đồng của các bào các dân tộc thiểu số miền núi, thông qua văn học những tâm tư, tình cảm và nguyện vọng của người dân tộc thiểu số được thể hiện một cách tự nhiên và đủ đầy nhất. Đồng thời, những nét đẹp văn hóa truyền thống đặc sắc mang đậm bản sắc văn hóa tộc người cũng được lưu giữ một cách trọn vẹn thông qua lăng kính của văn học dân tộc thiểu số. Sự phát triển mạnh mẽ của bộ phận văn học dân tộc thiểu số tạo tiền đề và cơ sở cho hoạt động nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số (DTTS) miền núi phía Bắc ra đời và phát triển, tạo nên một bức tranh nghiên cứu đa dạng và phong phú về văn học DTTS.

1.2. Từ năm 1986, văn học dân tộc thiểu số miền núi là đề tài thu hút nhiều sự quan tâm chú ý của giới nghiên cứu. Song hành với đó, nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số ngày càng khẳng định vai trò và vị trí của mình. Đặc biệt, nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số miền núi phía Bắc cũng tạo được dấu ấn riêng trong đời sống lý luận, phê bình văn học nước nhà. Với sự xuất hiện của nhiều khuynh hướng nghiên cứu, phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc. Cùng với đó, những quan điểm, tư tưởng chỉ đạo của Đảng và Nhà nước về văn hóa, văn học dân tộc thiểu số là bước đệm quan trọng giúp các nhà văn, nhà thơ, các nhà nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số miền núi phía Bắc có điều kiện thuận lợi hơn trong việc thúc đẩy hoạt động nghiên cứu, lý luận phê bình theo nhiều khuynh hướng nghiên cứu khác nhau.

1.3. Hoạt động nghiên cứu, lý luận phê bình văn học dân tộc thiểu số khu vực miền núi phía Bắc được đặt nền móng từ chính các nhà văn, nhà thơ khi họ vừa sáng tác, vừa viết nghiên cứu, lý luận, phê bình văn học. Tiếp đó là các bài nghiên cứu, phê bình dần xuất hiện trên báo chí. Kể từ đó các công trình nghiên cứu chuyên sâu về văn

học dân tộc thiểu số khu vực miền Bắc ngày càng nở rộ và mang tính chuyên nghiệp hơn. Đội ngũ viết nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số khu vực miền núi phía Bắc ngày càng tăng lên và cho ra đời những tác phẩm lý luận phê bình có cơ sở khoa học cao. Có thể kể đến một vài nhà nghiên cứu như: Lâm Tiến, Nông Quốc Chấn, Lò Ngân Sủn, Hoàng An, Mã A Lềnh, Ma Trường Nguyên, Trần Thị Việt Trung, Hà Anh Tuấn, Đỗ Thị Thu Huyền, Nguyễn Đức Hạnh, Đào Thủy Nguyên... với những công trình phê bình, lý luận được nghiên cứu theo nhiều khuynh hướng khác nhau là minh chứng cho sự phát triển của hoạt động nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc từ năm 1986 đến nay.

1.4. Lựa chọn đề tài *Văn học dân tộc thiểu số miền núi phía Bắc trong đời sống lý luận phê bình văn học Việt Nam hiện đại từ 1986 đến nay* là việc làm thiết thực và có nhiều ý nghĩa. Việc tìm hiểu và phân nhóm các công trình lý luận theo từng khuynh hướng nhằm khái quát lại diện mạo mảng nghiên cứu, lý luận phê bình của nền văn học này, giúp người đọc có cái nhìn toàn diện về bức tranh nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc. Đồng thời góp phần định hướng và thúc đẩy hoạt động sáng tạo văn học dân tộc thiểu số khu vực miền núi phía Bắc phát triển mạnh mẽ và đúng hướng.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ năm 1986 trở lại đây, văn học DTTS miền núi phía Bắc thực sự là một mảng đề tài hấp dẫn và thu hút được sự quan tâm và chú ý của giới chuyên môn. Là đối tượng đặc biệt của nghiên cứu, lý luận phê bình. Nghiên cứu lý luận về văn học dân tộc thiểu số bước đầu có sự quan tâm và chú ý từ những bài viết được đăng tải trên các trang báo, tạp chí chuyên ngành. Các công trình nghiên cứu về văn học DTTS dần xuất hiện như một sự minh chứng sâu sắc cho sự phát triển của bộ phận văn học DTTS miền núi phía Bắc.

Nghiên cứu, lý luận phê bình văn học DTTS miền núi phía Bắc có sự khởi sắc mạnh mẽ và để lại dấu ấn sâu sắc từ các công trình nghiên cứu mang tính chuyên sâu chuyên sâu tổng thuật lại các chặng đường và quá trình phát triển của văn học DTTS như: Nhà nghiên cứu, phê bình Lâm Tiến với các công trình nghiên cứu *Văn học dân tộc thiểu số Việt Nam thời kì hiện đại* (1995), *Về một mảng văn học dân tộc* (1999), *Văn học và miền núi* (2002), *Tiếp cận văn học dân tộc thiểu số miền núi* (2011). Các

công trình nghiên cứu của Lâm Tiến vừa mang tính khái quát, tổng thể vừa mang tính cụ thể khi khái quát, đánh giá và nghiên cứu phê bình về từng tác giả cụ thể, qua từng giai đoạn phát triển của văn học hay các thể loại có thành công nổi bật của bộ phận văn học dân tộc thiểu số Việt Nam. Lâm Tiến với bốn cuốn nghiên cứu, lý luận phê bình giúp người đọc hình dung ra khá rõ nét diện mạo và sự vận động phát triển của văn học DTTS qua tình hình phát triển đội ngũ sáng tác, chất lượng các tác phẩm sáng tạo văn học hay những điểm còn hạn chế. Tất cả đều được thể hiện khá đầy đủ trong nghiên cứu của Lâm Tiến. Ngoài ra, nghiên cứu lý luận phê bình văn học DTTS mang tính tổng thuật cao còn được nghiên cứu và đánh giá, bình phẩm sâu sắc trong nghiên cứu của PGS.TS Trần Thị Việt Trung với các công trình *Nghiên cứu, lí luận phê bình văn học dân tộc thiểu số Việt Nam thời kì hiện đại - Diện mạo và đặc điểm* (2013), *Lý luận phê bình về văn học dân tộc thiểu số* (2016). Để khẳng định những thành tựu đặc sắc và những mặt còn thiếu sót, tồn đọng của bộ phận văn học DTTS Việt Nam, PGS.TS Trần Thị Việt Trung trong nghiên cứu trên đã phá thảo rõ nét và sâu sắc về các chặng đường phát triển của văn học DTTS nói chung, đồng thời nghiên cứu, phê bình về những mặt thành công của các thể loại văn học phát triển mạnh như: Thơ ca, văn xuôi DTTS. Bên cạnh đó, trong Luận văn Thạc sỹ của Nguyễn Thị Thanh Tuyên cũng đặc biệt quan tâm nghiên cứu về văn học DTTS với công trình *Lý luận, phê bình văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại* (2012). Ngoài ra, nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc dưới góc nhìn tổng thuật còn xuất hiện khá nhiều dưới dạng Luận văn thạc sỹ, luận án Tiến sỹ thuộc các trường Đại học trong cả nước như: Cao Thị Thu Hoài (2015), *Nửa thế kỉ phát triển văn xuôi các dân tộc thiểu số miền núi phía Bắc Việt Nam (khoảng từ 1960 đến nay)*, Luận án Tiến sỹ, Đại học Thái Nguyên, Phạm Thị Thương (2015), *Văn học Lào Cai từ năm 1986 đến nay*, Trần Thị Lệ Thanh (2013), *Văn học Tuyên Quang từ thời kì đổi mới (1986 - 2006) tác phẩm và dư luận*, Hoàng Kim Dung (2009), *Văn học Bắc Kạn từ 1945 đến nay*, Nguyễn Thị Kiều Giang (2017), *Truyện ngắn Thái Nguyên đầu thế kỉ XXI (2000 - 2015)*, Hà Thị Bích Ngọc (2016), *Văn xuôi Yên Bái từ 1986 đến nay...* Các công trình nghiên cứu về văn học DTTS miền núi phía Bắc nêu trên đều mang tính chất khái quát và tổng thuật cao. Ấn chứa trong mỗi công trình nghiên cứu là diện mạo phát triển của văn học DTTS

qua từng chặng đường cũng như những nét đặc sắc trong văn chương DTTS thông qua các vùng miền và tỉnh thành thuộc khu vực miền núi phía Bắc.

Bên cạnh đó, nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc còn là sự ghi nhận những công trình nghiên cứu tiếp cận tác phẩm văn học dưới góc nhìn văn hóa. Từ năm 1986 trở lại đây, nghiên cứu phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc đã công bố khá nhiều những công trình khai thác các giá trị văn chương qua lăng kính của văn hóa. Có thể kể tên một số công trình nghiên cứu tiêu biểu như: Nguyễn Kiến Thọ (2012), *Thơ ca dân tộc H'Mông - từ truyền thống đến hiện đại*, Luận án Tiến sĩ, Đại học Thái Nguyên, Hà Anh Tuấn (2015): *Ảnh hưởng của văn học dân gian trong văn xuôi và thơ ca Tày hiện đại*, Luận án Tiến sĩ, Đại học Thái Nguyên, Nguyễn Thị Thu Huyền (2009) với công trình *Bản sắc Tày trong thơ Y Phương và Dương Thuần*; Lê Thị Hồng Trang (2016), *Bản sắc Nùng trong thơ Mã Thế Vinh*; Bàn Thị Quỳnh Giao (2010), *Bản sắc văn hóa Dao trong thơ Bàn Tài Đoàn*; Phạm Thế Thành (2005), *Bản sắc Tày trong thơ Nông Quốc Chấn*; La Thúy Vân (2011) *Bản sắc văn hóa dân tộc trong những sáng tác của Cao Duy Sơn...* Nguyễn Thị Huyền Anh (2018), *Bản sắc dân tộc trong thơ Ma Trường Nguyên*; Hoàng Thị Vi (2009), *Bản sắc dân tộc trong văn xuôi Triều Ân*; Tăng Thanh Phương (2018) *Biểu tượng văn hóa trong thơ ca Mông Hà Giang...* Các công trình nghiên cứu về văn học DTTS miền núi phía Bắc dưới góc nhìn văn hóa tập trung khai thác các giá trị thuộc bản sắc văn hóa dân tộc thể hiện qua những phong tục, tập quán đặc sắc của đồng bào DTTS miền núi phía Bắc. Ngoài ra, những công trình trên còn góp phần tạo dựng bức tranh nghiên cứu về văn học DTTS miền núi phía Bắc đậm đà bản sắc dân tộc. Tuy nhiên, những công trình nêu trên chỉ tập trung vào nghiên cứu và khám phá những nét đặc sắc về văn hóa truyền thống có trong tác phẩm văn học.

Ngoài sự xuất hiện và ghi nhận thành công của một số công trình nghiên cứu về văn học DTTS miền núi phía Bắc từ góc nhìn tổng thuật đến những công trình nghiên cứu dưới góc nhìn văn hóa. Nghiên cứu, lý luận phê bình về văn học DTTS miền núi phía Bắc còn có sự xuất hiện của một số công trình nghiên cứu từ góc độ bản thể nghệ thuật như: khai thác các giá trị của văn học DTTS qua nội dung và hình thức nghệ thuật đặc sắc, hoặc những công trình nghiên cứu dưới góc độ thi pháp tiêu biểu như: Nguyễn Kiến Thọ (2008), *Một số đặc điểm của thơ ca dân tộc Mông thời kỳ hiện đại (Từ 1945*